

Atalarımızdan kalanlar

Just another WordPress.com weblog

Arşiv 'Ağıt'Kategori

/Yalnızcam

Haziran 6, 2007

KÜLTÜR

Bir halkın yaşam tarzı olarak tanımlayabileceğimiz kültür, aynı kökene sahip bir toplum içinde de yöreden yöreye bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Çünkü kültür uzun bir geçmişin birikimi, olup içinde bulunulan coğrafyadan, iklimden ve diğer toplumlarla olan ilişkilerden etkilenmektedir.

Kafkaslar ve orta Asya ile Anadolu arasında bir köprü olan Ardahan da kendine özgü kültürel özelliklere sahiptir. Ağır iklim koşulları yöre ekonomisini hayvancılığa yönlendirirken halk arasında yardımlaşma ve işbirliğinin gelişmesini sağlamıştır. Stratejik önemi nedeniyle savaflara sahne olması ve işgaller altında kalması sözlü edebiyatın gelişmesine neden olmuştur. Yöre ekonomisinin hayvancılığa dayanması ve küçükbaş hayvancılığın yaygın olması halı; kilim ve keçe gibi el sanatlarının gelişmesini sağlamıştır.

Kız Saraflama (Zarraflama) : Evlilik çağına gelen erkek çocuğun ailesi, çocuklarına ve ailelerine uygun bir gelin bulma arayışına girerler. Gelin adayı genellikle, evlilik çağına gelen evladın beğendiği, ailenin uygun bulduğu veya yakın çevreden tanıdıkların tavsiye ettikleri bir kız olur. Uygun aday bulunduğunda erkek tarafından kadınlar bir bahane bularak kız evine gider, kızın kendi aileleri için münasip olup olmadığını araştırırlar. Bunun içinde çeşitli oyunlar denerler. Kızın gözlerinin sağlamlığını öğrenmek için iğneye iplik taktırırlar; uzaktan konuşmaya çalışarak kulaklarının iyi işitip işitmediğini, evin temizliğine bakarak kızın çalışkan olup olmadığını öğrenirler. yemeklerine bakarak maharetli olup olmadığını anlarlar.

Kız İsteme : Uygun gelin adayı bulunduğunda kız tarafına haber gönderilerek kız istemeye gidilir. Erkek tarafı münasip bir dille ziyaretin amacını dile getirir. Bunun üzerine kız tarafı düşünmek için süre ister. Bu süre içerisinde yakınlarının düşüncelerini alır ve erkek tarafı hakkında

gerekli araştırmaları yapar. Eğer yapılan araştırmalar m¼spet olursa erkek tarafına haber g¼nderilerek yeniden davet edilir.

Beh Takma :Bu davet ¼zerine erkek tarafından kız istemeye giden kişiler, tekrar kız evine giderler. Erkek tarafı kız evine giderken yanlarında "beh" denilen ve manevi değeri olan eşyalardan oluşan bir hediye paketi g¼t¼r¼r. Kız tarafı da aynı Őekilde kendi "beh" ini hazırlar. Kız tarafı gerekli ikramları yapar ve sonunda karşılıklı olarak "beh"ler verilerek Őerbet iğilir.

S¼z Kesme : S¼z kesme olayı genelde "beh takma" içinden 3-4 hafta sonra olur. S¼z kesme içinde nişan tarihi, ęeyiz miktarı başlık parası, Őiřlik ve diğer eşyalar konuşulur, d¼ę¼ne ne kadar atlı getirileceği karara bağlanır. Bu iç her iki tarafın vekil ettiği kişilere tarafından karara bağlanır.

Nişan : Erkek tarafı s¼z kesme sırasında belirlenen tarihte, kararlaştırılan nişan hediyelerini alarak kız evine gider.Nişan veya d¼ę¼n için erkek tarafından kız tarafına gidenlere "atlı" denir. Bu isim, bu kişilerin kız evine atla gitmelerinden kaynaklanır.

Nişan için erkek tarafı genellikle altın, bilezik, y¼z¼k gibi ziynet eşyaları ile elbiselik ve ayakkabı gibi giyecekler g¼t¼r¼r. Kız tarafı da kızın kendi el emeği olan ęorap, atkı, kazak, başlık gibi eşyalardan misafirlere hediye eder. Ayrıca bu hediyelerden damat adayına da g¼nderilir. Nişan sırasında gelin misafirlere nişan Őerbeti ikram eder, atlılar da karşılığında "Őerbet parası" olarak bir miktar para verirler

Başlık-Őiřlik: Geleneksel d¼ę¼nlerde erkek tarafından kız tarafına ¼denen 'başlık' geleneği, g¼n¼m¼zde artık s¼rd¼r¼lmemektedir. Başlıkla birlikte erkek tarafı, d¼ę¼n hazırlıkları için kız tarafına "etlik ve Őiřlik" olarak koyun, sığır ve yemeklik eşyalar verir.

Atlı Yığma : D¼ę¼n hazırlıkları tamamlanıp d¼ę¼n g¼n¼ geldiğinde davet edilen atlılar erkek evinde toplanırlar. Yaşlılar aşıkların bulunduğu odaya, genęler ise davul-zurnanın ęalındıęı yere g¼t¼r¼l¼r. Atlılar d¼ę¼n evinin uzağında karşılanır, atlı havası ile d¼ę¼n evine getirilir, d¼ę¼n evindeki eğlenceden sonra akşam vakti gelince de komşular tarafından gece yatısına g¼t¼r¼l¼r.

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra kız evine doğru yola ęıkılır. Kız evine yaklaşıldığında o y¼renin delikanlılarınca gelenler karşılanır.

Kına Gecesi :Kına gecesi, gelinin baba evinde geğireceği son gece olup, bu gecede gelinin eline kına yakılır. Kına yakılmadan ¼nce gelen misafirlere ęerez, Şeker, helva gibi ikramlarda bulunulur. Sonra gelin; kına yakılacak odaya tabaklar içinde yanan mumlar taşıyan genę kızların eşliğinde gelir ve orta yerde bir sandalyeye oturtulur. Gelinin kınası başı bozulmamış (dul olmayan) bir kadın tarafından hazırlanır. Genę kızlar ve kadınlar ayrılık, hasret kokan mani ve t¼rk¼ler s¼ylerler. Odadakiler mani ve t¼rk¼lerini s¼ylerken gelinin kınası yakılır ve yine başı bozulmamış bir kadın tarafından sarılarak bağlanır.

Nikah töreni bittikten sonra çeyiz yayma işlemine geçilir. Çeyiz sandıkları ve bohçaları odanın orta yerine konulur. Erkek ve kız tarafının çeyizleri ayrı ayrı yazılarak değerleri belirlenir. Bu liste iki nüsha olarak hazırlanır. İmam, muhtar ve iki şahit tarafından imzalanarak biri erkek tarafına diğeri kız tarafına verilir.

Gelin Götürme :Kız evinden oğlan evine hareket günü geldiğinde, sabah erkenden araçlar hazırlanır. Araç olarak kışın at kızakları(zanka) yazın ise atlı arabalar hazırlanır.

Gelin evden çıkarken " gelin ağlatma " havaları çalınır. Kızın annesi hem ağlar hem de kızına öğütler verir. Kızın erkek kardeşi ise gelinin beline gümüş kemer bağlar. Kemeri bağlayana toy babası veya sağdıç tarafından bahşiş verilir. Gelinin yüzü al renkli ipek bir duvak ile örtülür ve gelin, iki yengesi tarafından itina ile getirilerek gelin arabasına bindirilir. Dualar ile yola çıkarılarak oğlan evine getirilir.

Gelin Karşılama : Gelin alayı düğün evine geldiğinde gelinin ayağını basması için bir bakır kazan ters çevrilir ve üzerine tahta kaşık veya çay bardağı konulur. Gelin inerken buna basar ve kırmaya çalışır. Kıramaması uğursuzluk sayılır.

Gelin iki yenge tarafından arabadan indirilirken damat ve sağdıç, daha önce hazırladıkları bozuk para ve çerezleri onların çevresine atarlar. Bu arada gelin inerken kaynana da gelinin önünde oynar. Gelin eve geldikten sonra çalgılar çalınır, oyunlar oynar. Gece damadın arkadaşları ve gelen atlılar sağdıçın evinde toplanır, güvey tıraşı yapılır. Bu eğlenceler gece yarısına kadar sürer.

Duvak Açma : Ertesi gün kuşluk vaktinde duvak açma töreni yapılır. Gelin düğün yerinde ortada bir sandalyeye oturtulur. Başında duvağı bulunur. Çalgılar çalar, oğlan sağdıç "beşaçılan", "karabağ" ve " hançerbarı" oyunlarından birini gelinin etrafında dönerek oynar. Bir yandan da elindeki hançer ile gelinin duvağını yavaş yavaş açar.

Gelinin Takdimi ve Yüz Görümlüğü : Duvak açma töreni bitip herkes dağıldıktan sonra ev halkı toplanır. Kız yengesini temsilen bu işi yapacak kadınlardan biri orta yere gelir, elini havaya kaldırarak çalgıcıları susturur. Ya sözle ya da türkü makamı ile şöyle der:

Bu söz üzerine kayınpeder öne çıkarak :

Dedikten sonra

Bu olay sırayla kaynana, kayınbirader ve görümce için de yapılır. Yüz görümlülükleri verilerek yenge ve sağdıçlar da alınarak bar tutulur ve düğün sona erer.

Sini Kaldırma :Ardahan'da yerli köylerinde yapılan geleneksel düğünlerdeki adetlerden biri de "Sini Kaldırma"dır. Kız tarafında yapılan eğlencelerden biridir. Kız babası köy halkına ve erkek tarafından gelen misafirlere ziyafet vermek için hazırlıklar yaparken, gelin de kız sağdıçının evinde hazırlanır. Bu arada gelin ve damadın akrabaları, köy halkı ve çalgıcılar kız sağdıçının evinin önünde toplanırlar.

Kızın giysilerinden yedi adet alınarak yedi bakır siniye konur ve üzeri renkli ipekten örtülerle örtülür. Yedi sini yedi delikanlıya verilir. Önde davul zurna, onun arkasında kız sağdıçısı-gelin-oğlan yengesi bulunur. onların arkasında da sırayla sinileri taşıyan gençler, korumalar ve köy halkı olmak üzere bir konvoy oluşturulur. Oğlanın yengesinin, gelin ve kız sağdıçının başları kapalı olur. Ziyafetin verileceği yere doğru yola çıkılır. Yol boyunca çeşitli oyunlar oynanır, havaya fişekler atılarak ziyafet yerine gelinir. Bu olaya denir.

Şah Bezeme : Sini kaldırma olayına benzer bir gelenek de Terekeme (Karapapak) köylerinde düğünlerde yapılan geleneğidir. Bu geleneğin uygulandığı köylerde denilen 70 cm uzunluğunda, yanlarına ağaç görünümü vermek için 7 veya 9 dal çakılan ağaçtan yapılmış bir araç bulunur ve en son düğün kimin evinde yapılmışsa bir sonraki düğüne kadar orada saklanır.

Şah, düğünlerde meyve ve şekerlerle belli bir usule göre süslenir. Oğlan şahı ve kız şahı olmak üzere iki şah bezenir. Oğlan şahının masraflarını damadın sağdıçısı, kız şahının masraflarını ise kız sağdıçısı karşılar.

Şah bezeme işini, bölgede bu konuda uzman olan bir kişi yapar. Bunun karşılığında da kendisine münasip hediyeler ödenir. Şah bezenirken Türkler için önemli kabul edilen 3-7-9 ve 40 sayılarına dikkat edilir, Şah'ın dallarına 7,9 veya 40 çeşit meyve, şeker vs asılır.

Kız şahı sade olmasına rağmen erkek şahı oldukça ihtişamlı ve görkemlidir. Kız şahı, kına gecesinin ertesinde kız sağdıçının evinden, sağdıçın erkek kardeşi ve yakınları tarafından çalgılar ve pehlivanlar eşliğinde alınarak oğlan sağdıçının bulunduğu kız evine getirilir. Kız şahını teslim alan oğlan sağdıçısı, kız sağdıçısına "Hilat" denen

böil ümü'nH-İTü' d edadtd i r:OZİT;İEH:ZÖT;rEÖT:;EZĀHH:(İ'OÖ.H'İZÖ(Z./MİHİDDÖ'./İDDZ'./İİğİ a
be:Öİzkç;İEH:Zİ-;İEH:Zİ-;r;İEH:Zİ-, edEHOİ-;adEHO-;katEHOİ-;ve0 EH:Dİ-;sğİEH:Tİ-;dHEOİ-;İEH:Zİ-ç;

gçder dmddnın;eviEH:Zİ);nEHZİ);e:Öİ:;ekEH::İ);dnEHOİ);aronEH();oyuEHZİ);nEHZİ); Eİ:vKEH::İ);eÖİ

knidn ayaH:İZna;n E-İZyörHZİZrdeT-İZm;İEHH'İ-zddeT-İZ; E-İZtaaildal;İEHH'İ-yeT(İZtğeT(İZai
n e)ZİO;nEZİOdil nem e;İİİEHDZİO;KEHTİO;İEHD'İO;eE)O;reE)O;İİEHDZİOn e)ZİOn e;İEHDZİOİ

birbirlerine şakalar yaparlardı. Bu geleneklerimizden biri de kotan sürme ve moğdamlık geleneğidir. Yörede daha önce pullukla sürülen tarlalar daha sonra Rus köylülerinin yöreye getirdiği "kotan" ile yapılmaya başlanmıştır. Kotan toprağı çok derin ve geniş işlediğinden duruma göre kotana 8 ile 12 çift koşulması gerekmektedir. Bu kadar her ailede bulunmadığından birkaç aile birleşerek tarlalarını ortak sürerler. Yörede bu duruma "moğdamlık" denilir. Kotan "karakotan" ve "demirkotan" olmak üzere iki çeşittir. Karakotana 10-12 çift veya manda koşulur, demir kotana ise 8 çift veya manda koşulur. Kotanlar iki bölümden oluşur: Toprağı süren kısma kotan, önündeki tekerlekli kısma ise horazan denir.

Kotan sürme gündönümünden sonra (22 Haziran) başlar ve ot biçimine kadar sürer (Ağustos ayına kadar). Halk takviminde de bu döneme kotan ayı denir.

Kotan sürümü zor ve külfetli olduğundan birden fazla kişinin çalışması ile yapılır. Kotanda çalışan kişiler macgal, hodağ ve öküzcü olmak üzere üç gruba ayrılır. Macgal kotanın yetkili kişisidir. Kotanı sapından tutarak yönetir. Kotanın sapına " mac " denir ve "macgal" ismi de buradan gelir. Hodağ ise kotanda öküzleri süren çocuklara denilir ve sayıları, koşulan hayvan sayısına göre değişir. Görevleri öküzleri boyunduruğa koşmak, sürmek ve boyunduruktan açmaktır. Her hodağ iki çift öküzden sorumludur. Hodakların en kıdemlisine ise "Harazan Hodağı" denir. Öküzçüler ise öküzlerin bakımından, otlatılmasından ve kotanın bekçiliğinden sorumludurlar. Öküzcü, gece öküzçüsü ve gündüz öküzçüsü olmak üzere ikiye ayrılır. Halk takvimine göre kotan ayının gelmesi ile birlikte herk etmek üzere kotana çıkılır. Kotana çıkma günü perşembe ve cuma olarak seçilir. Bu günün sabahında kotana gidecek ve manda (camuşlar) gündüz öküzçüsüne teslim edilir. Kotan sürmede gereken malzemeler arabaya yüklenir. Hep bir

likte tarlaya gidilir. Genelde İlk olarak kotan sahibinin tarlasına gidilir. Kotan sürmeye "kuş ötümü" ile başlanır. Kuş ötümü imsaktan yarım saat önceye denk gelir ve bu da gece iki buçuk üç civarıdır. Kotan sürme işi günde 16 ile 18 saat sürer ve akşam güneşi ile sona erer. Aralarında moğdamlık kuran kişiler gün hesabı üzerinden anlaşılır.

Kotan sürümünde tarla sahibi kim ise yemeğı de o getirir. Kotan sürme işini daha eğlenceli kılmak ve uyku gelmesini önlemek için değişik şakalar yapılır, mani ve türküler söylenir.

Kotan sürerken söylenen şiiirlere ise "horavel" denir. Horeveller macgalın "hey hey hey " demesi ile başlar ve kıtanın sonunda hep birlikte "hoo hoo hoo " denir. Horeveller bazen "güzelleme" bazen "atışma ve sataşma "şeklinde olur. Bazen de neşe verici, uyku dağıtıcı özellikte olur.

Kotan sürme işinin tamamlanıp bitirilmesine denir. İşler tamamlanınca o gece tarlada yatılır. Sabah olunca kotan çalışanları çevreden çiçek, kımı ve yemlik gibi yenilen bitkilerden toplarlar. Eşyalar toplanır ve arabaya yüklenir. Öküzler kotana koşuldukları sıraya göre koşurlar. Macgal arabanın en iyi ve en rahat yerine oturur. Öküzlerin boyunduruqları çiçeklerle süslenir ve türküler söylenerek eve doğru yola çıkılır. Kotan sahibinin evine gelinir, yemek yenilir. Macgal, çocukların gözlerinden öperek gönüllerini alır. Herkes malzemesini alarak evlerine döner.

Halk arasında, yıl içerisinde dönüm noktası olarak kabul edilen bazı sayılı günler vardır. Bu günler ya uzun yıllar gözlemlenen hava olayları ya da bu dönemlerde önemli bir olayın yaşanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Halk arasında sayılı günler şunlardır:

Gün Dönümü: Gün dönümü kiraz ayının 9. günüdür (22 Haziran). Bu tarihten sonra hava iyice ısınır. Bu nedenle sebze ekimi bu tarihten sonra yapılır.

Eyyam-Bahur: Halk takvimine göre kotan ayının 18. günü başlayan (Ağustosun ilk haftası) haftada bunaltıcı sıcaklar yaşanır. Bu günlerde çobanlar sürülerini gölgelik yerlerde tutmaya çalışır.

Erbain: Kasım mevsiminin ilk 44 gününde havalar pek sert olmaz ve bu döneme "pastırma yazı" denir. Bu tarihten sonra başlayan ve 40 gün süren kuru ayaz ve şiddetli soğukların yaşandığı "Erbain" dönemi (Kara kışın 9. günü) başlar. Ölümünün en çok bu dönemde yaşandığına inanılır.

Hamsin: Erbainden sonra gelen 50 günlük dönemdir. Havalar bu dönemde oldukça değişkendir. Halk arasında "Hamsin, kâh üşü, kah ısın." sözü buradan doğmuştur. Halk takvimine göre zemheri ayının 18'inde (31 Ocak) başlar, döl dökümünün başında (21 Mart) sona erer.

Hıdrellez Tipisi: Halk takvimine göre zemheri ayının 27'sinde (10 Şubat) başlayan ve yaklaşık 1 hafta süren tipilere "Hıdrellez Tipisi" denir.

Cemreler: ilkbaharda yaşanan; havada, suda ve toprakta meydana geldiğine inanılan sıcaklık yükselmelerine denir. Birinci cemre gücük ayının 13'ünde (20 Şubat) havaya düşer. Havada bir hafta kaldıktan sonra gece yarısı suya düşer. Suda bir hafta kaldıktan sonra toprağa düşer ve bu tarihten sonra havalar ısınır.

Berd'ül Acüz- Kocakarı Soğukları- Nenenin Gidikleri- Harç-Borç: Bu dönem gücükün son dört günü ile döldökümünün (mart) ilk üç gününü kapsar. Normalde havaların ısınmaya başlamasına rağmen bu haftada hava çok soğuk olur. Bunun da bir hikayesi vardır:

"Çok eski tarihlerde, bir köyde oğlakları (Gidik) çok sevdiği için koyun yerine keçi besleyen bir nine yaşarmış. Her yaz yaylaya çıkan nine, bir sene zamanı gelmediği halde havaların ısınmasına aldanarak gücük ayının sonunda yaylaya çıkar. Bir iki gün yaylada kalır ve havaların sıcak olması hoşuna gider. Bunun üzerine kış ayı ile alay eder ve kış ayı 4 gün 4 gece kar yağdırıp tipi estirir (gücükün son dört günü). Ancak nine ve oğlakları (Gidik) ölmeyince kış, döl dökümü ayından (mart) üç gün borç alır, 7 gün 7 gece fırtına estirir, nine ve gidikleri ölür.

Mart'ın Dokuzu- Leylek Fırtınası: Halk takvimine göre döl dökümü (mart) ayının sekizini dokuzuna bağlayan gece Hacı Leylek gelir. Gelirken de beraberinde kar ve tipi getirir. Bir gün önce iyi olan havalar o gün soğuk olur.

Abril'in Beşi : Yağmur ayının beşi (18 Nisan) hava çok soğur. Bu gece genç hayvanlar hariç, bütün hayvanlar ahırlarda beslenir. Zira bu soğukta kıştan

Yeni çıkan ve bünyeleri zayıf olan hayvanların dayanamayacağına inanılır. Bu günün diğer bir ismi de Camuş (Manda Kıran) dır.

Sitte-İ Sevr: Yağmur ayının 9'unda (21 Nisan) başlayan ve 6 gün süren soğuk ve fırtınalı günlere denir. Bu günlerle ilgili olarak "Sitte-i Sevür, kapıyı çevür." diye bir cümle bulunmaktadır.

Ekonomisi tamamen tarım ve hayvancılığa dayanan yörede, hava koşulları büyük önem taşımaktadır. İlkbahar ve yaz aylarında havaların yağışlı olması tarımsal üretimde verimi arttırırken hayvan hastalıklarının azalmasına ve hayvansal ürünlerin artmasına neden olur. Bu yüzden kurak geçen dönemlerde insanlar yağmur yağması için çeşitli çarelere başvurmuştur. Bunların arasında; yağmur duasına çıkma, garip mezarından bir taş alarak suya bırakma, godi godi gezdirme, siyah bir eşek bularak suda yıkamayı sayabiliriz.

Yağmur Duası : Yağmur yağmadığı zaman insanlar perşembe veya cuma günleri yağmur duasına çıkarlar. Yağmur duası için şehitlik, türbe veya o yörede kutsal olduğuna inanılan yerlere gidilir. Yağmur duasına gitmeden bir gün önce koyunlar ve inekler yavrularından ayrılır. Herkesten ekonomik durumuna göre yiyecek malzemesi alınır ve bunlar duanın yapılacağı gün kadınlar tarafından dua yerinde pişirilerek yemekler hazırlanır. Dua perşembe günü yapılacaksa öğle namazından sonra, cuma günü yapılacaksa cuma namazından sonra camiden çıkan cemaatle birlikte dua yerine gidilir. Dua okunur ve çobanlar tarafından getirilen hayvanlar yavruları ile buluşturulur. Sofralar kurulur, yemekler yenir, sahipsiz kedi ve köpeklerin payları ayrılır. Kuraklığın durumuna göre bu olay birkaç defa tekrar edilir.

Godi Godi Gezme : Yağmurun yağması için başvuru çarelerinden biri de dir. Bu olay kuraklığın durumuna göre çocuklar veya büyükler tarafından yapılmaktadır. Süpürge veya kepeçden bir bebek yapılır, kapı kapı dolaşarak yiyecek toplanır. Toplanan yiyecekler pişirilip bir kısmı fakirlere dağıtılır, bir kısmı da hep birlikte yenir ve dualar edilir.

süslenen bebek süpürge den yapılsa buna yapılsa

denir. Kepeçden

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra kabile başkanı, taşıyıcılar, arap ve diğer görevlilerden oluşan kabile "Godi Godi" gezmeye başlar. Önder kafilenin başkanıdır ve idare onun elindedir. Toplanan yiyecekleri muhafaza eder, pişirilmelerini sağlar. "Çömçe Gelin" yapılmışsa tek başına taşır. Taşıyıcılar; ellerinde taşıdıkları kaplara topladıkları yiyecekleri koyar ve dolaşırlar.

Arap; kafilenin en ilgi çekici üyesidir. Arap rolünü alan kişi elini yüzünü kömür ile karalar, üzerine uzun bir entari giyerek Araplara benzer. Bunların dışında Süpürge Gelin'i taşımak için görevliler bulunur. Kabile önde, taşıyıcılar arkada yola çıkılır. Dolaşmaya en mert evden başlanır ve sırasıyla tüm köy dolaşılır. Kabile bir kapıya geldiğinde kapı çalınarak, hep bir ağızdan tekerleme söylenir:

Bir bölgedeki halkın giyimi; bölgedeki iklimden, coğrafi yapısından ve halkın geçmişinden getirdiği alışkanlıklardan etkilenir. Bölgemizde de giyim ve kuşam bu etkenler sebebiyle ilçeden ilçeye değişiklikler gösterebilmektedir. 1930-1940'lı yıllara kadar yörede insanların giyiminden hangi ilçeli olduğu anlaşılırken, günümüzde artık geleneksel giysiler günlük yaşamda kullanılmamaktadır.

Erkek Giyimi : Yaşlı erkekler; başlarına sarık, fes, koyun veya kuzu derisinden yapılmış yuvarlak "papak", keçeden yapıma "börk", kış aylarında da yünden yapılmış atkılı uçları olan "kabalak" kullanırlardı. Sarık, fes ve külahın üzerine duruma göre puşu veya çit örterlerdi.

Sırtlarına yumuşak dokumadan iç gömlek, onun üzerine çok düğmeli ve dik yakalı üst gömlek ve soldan sağa doğru çapraz kavuşan yelek, yeleşin üzerine "gazeki" adı verilen cepken, diz kapaklarına kadar uzanan yumuşak kumaştan yapıma "arkalık" onun üzerine de paltoya benzer "çuha" veya "yamçı" giyerlerdi.

Bacaklarına yukarıdan uçkurlu, paçaları ilik düğmeli uzun iç donu, pantolon yerine belden ipile bağlamalı "yığma şalvar" veya yünden yapıma, belden uçkurlu, paçaları işlemeli "Osmanlı şalvarı" giyerlerdi. Bellerinde kuşak, palaska veya işlemeli kemer takarlardı.

Ayaklarında "dizleme çorap", yemeni, çarık, çapula, yumuşak çizme bulunurdu. Yerli gençlerinin giyimleri de aynı olurdu. Gençlerde ise giyim genelde aynı olup daha süslü ve canlı renkler tercih edilirdi.

Kadın Giyimi : Yörede kadın giyimi erkeklere nazaran daha renkli, süslü ve çeşitlidir. Kadın giyiminin belirleyici özellikleri arasında da etnik köken, yaş ve evlilik durumu bulunur.

Yaşlı kadınlar başlarına fes, takke ve külah takar, üzerine beyaz leçek onun üzerine de kalın tavşal takar, tavşalın üstünden alınlarına renkli valalardan " çatma" sıkarlardı.

Gelinler ve genç kadınlarda ise yaşlılardan farklı olarak başlarına "dinge" denilen üzeri kumaşla kaplı fes olur veya "kofik" denen ağaç çember konulur, üzerine kırmızı fes veya çuha çekilirdi. Dinge ve kofik ailenin mali durumuna göre süslenir, iki tarafından uzanan ve çenenin altından boğazı tutan "buhağılık" bulunurdu. Üstlerine de alın kısmına iki adet çatma veya "çargat" denen ince bir örtü sıkılırdı.

Sırtlarına beyaz renkli boylama "iç köynek", onun üzerine dizlerin altına kadar inen birden fazla boylama "kaftan", "astarlı yelek" veya "gurduşka" denen kollu yelek giyerlerdi. Bazen de "zıbın" denilen üç etekli bir elbise bulunurdu. Eteklerinin üzerine peştamal takılır, kollara da kirden korunmak ve elbiseyi yıpratmamak için lastikli "kolçak" bulunurdu. Göğüste ise üst tarafı boyna geçirilen alt tarafı bir uçkurla bele bağlanan "döşlük" yer alırdı. Bellerine yünden örme kuşak, bacaklarına ise belden uçkurlu, bilek kısımları ilik düğmeli "tuman" denilen bir çeşit şalvar ve çift katlı diz donu yer alırdı.

Ayaklarda ise duruma göre kısa yün çorap, nakışlı boğazlı çorap, çarık, kaloş, mes, lastik, çapula veya kundura bulunurdu.

Yörede ekonomik hayatın can damarı olan tarım ve hayvancılık, halkın beslenme alışkanlıklarına da yön vermiştir. Arpa ve buğdaya dayalı tarımsal üretim hamur işi yiyeceklerin; hayvancılık ise süt ve süt mamullerinin sofralarımızda bolca yer almasını sağlamıştır. Sebze olarak patates ve fasulye daha fazla tüketilmektedir. Özellikle halk arasında "kartol" veya "kartopu" olarak adlandırılan patates, işgal döneminde yabancılar tarafından yöreye getirilmiş ve sofralarımızın vazgeçilmezleri arasına girmiştir.

İlimizin bir hayvancılık merkezi olmasına rağmen et tüketimi fazla değildir. Özellikle sığır eti tüketimi azdır. Ancak kaz, tavuk, hindi ve ördek gibi kümes hayvanları fazlaca beslenmekte ve etinden faydalanılmaktadır. Özellikle kaz etinin yörede ayrı bir yeri vardır.

Yörenin geleneksel yemek anlayışında, kahvaltılarında yağlı yiyecekler yer alır. Bunun

mafiş, lokum en önemlileridir. Suda haşlanan yiyeceklerin en önemlisi de Hingal; açılan yufkanın kare kare kesilip içerisine et veya kavurma konularak kapatılıp suda pişirilmesi ile yapılır. Halk arasında en çok sevilen kaz etinden yapılan kaz hingalıdır. Yufkanın içine bir şey konmadan kare şeklinde kesilip boş pişirilene de denir. Bunlar servis yapılırken üzerine sarımsaklı yoğurt ve yanmış yağ serpilir. Diğer çeşitleri de kesme makarnası, yumru makarna, gançlama, erişte ve cumur'dur. Bir de tepside ve saç üzerinde yapılan hamur işleri vardır. Bunlar daha çok üzerine yağ sürülerek veya içerisine "iç" konularak yapılan dir. Daha çok ev halkının zevkine ve isteğine bağlı olarak içli veya sade olarak yapılırlar.

Et ise bazen yemeklere katılarak bazen kıyma yapıp köfte olarak bazen pastırma yapılarak bazen de kavurma yapılarak değerlendirilir. Yöremizde sığır etinden daha çok kaz eti tüketilmektedir. Öyle ki kaz üretim ve tüketiminin kendine has gelenekleri ve kuralları oluşmuştur.

Ardahan konumu itibariyle Anadolu'ya Türkler tarafından yapılan akınların ve yerleşmelerin geçit noktalarından biri olmuştur. Ardahan ve çevresi 1064 yılında başlayan Oğuzların Anadolu'ya yerleşmelerinin merkezi olurken, Azerbaycan Türklerinin ve Terekemelerin göçlerinin sığınağı olmuştur. Yüzyıllar boyunca bölgedeki devletler arasında yapılan mücadelelere mekan olan yöre; savaşlar, işgaller, tutsaklıklar ve katliamlara sahne olmuştur. Bu olaylar bazen yakın bölgede bulunan insanların Ardahan'a bazen de Ardahan'da yaşayanların başka bölgelere göç etmesine sebep olmuştur. Bu göçler ise farklı Türk boyları arasında kültür etkileşimini sağlamış, farklı dil ve ağız özelliklerini bir araya getirmiştir. Bugün Ardahan'da üç değişik ağız bulunmaktadır.

Ardahan- Posof Yerli Ağız : Bu ağızla konuşan Türk kolu, yöreye yerleşen en eski Türk topluluklardan biri olup bugün Ardahan, Hanak, Posof ilçe merkezleri ve bu merkezlere bağlı olan yerli köylerinde, Çıldır ve Göle'nin bazı köylerinde ikâmet etmektedirler. Halk arasında "Gagavan" ve "Çin-Çavat" isimleri ile adlandırılan Ardahan- Posof yerlileri 12 y.y.da buralara gelip yerleşen ve o dönemde hristiyan olan Kıpçak Türklerindendirler. Daha sonra müslümanlığı seçen "yerli"lerin ağız özellikleri Erzurum ve Kars ağızlarından farklılıklar göstermekte ve Kıpçak ağız özelliklerini taşımaktadır. Etnik yapı açısından Ardahan-Posof bölgesi; batıda Çoruh boyları kuzeyde de Ahıska ile bir

uyum sağlamakta ve ağız özellikleri bakımından buralarla birlik göstermektedir.

Türkmen Ağız : Damal ilçe merkezi ve köylerinde yaşayan Türkmen vatandaşlarımızın alevilik inancına sahiptirler. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan döneminde Maraş yöresinden gönüllü olarak getirilmiş ve buralara yerleştirilmişlerdir. Gelenek ve göreneklerine oldukça bağlı olan Türkmen vatandaşlarımız, ağız özelliklerine de sıkı sıkıya bağlı kalmış ve yörede ayrı bir ağız grubu oluşturmuşlardır. Ahıskalı Aşık Haydari bir şiirinde Damal-Hanak Türkmenlerini şöyle anlatmıştır:

Terekeme- Azeri Ağız : Çıldır merkez ve köylerinde, Ardahan ve Göle'nin bazı köylerinde yaşayan Terekemeler halk arasında "Karapapak" diye adlandırılmaktadır. Bunlar 1828 yılında; yaşamakta oldukları Kuzey Azerbaycan'ın borçalı ve kazak bölgelerinin Ruslara geçmesi sonucu buraları bırakıp Ardahan ve Çıldırın köylerine yerleşmişlerdir. Ağız özellikleri incelendiğinde hem Kıpçak hem de Oğuz-Türkmen ağızlarının özellikleri görülmektedir. Bu durumun; Terekemelerin, Kıpçakların, Türkmenlerin kaynaşması sonucu oluştuğunu akıllara getirmektedir.

Ardahan farklı kültürlerin etkileşim içinde bulunduğu bir coğrafi alandır. Bu nedenle halk oyunları açısından son derece zengin bir ildir. Türkiye'de halk oyunları karakter yapısı, figürleri ve oynayış biçimlerine göre yedi bölgeye ayrılmıştır. Bunlar bar, halay, horon ve karşılama, hora, kaşık ve oturak oyunları ile zeybek bölgeleridir. Ardahan ise "bar bölgesi" içine girmektedir. Bar oyunları; oynayanların yan yana gelip serçe parmakları ile tutuşarak daire veya yarım daire şeklini almalarıyla oynanır. Yöredeki bar oyunları bazen çalgı ile bazen de çalgısız olarak oyuncuların kendi kendilerine söyledikleri türkülerle oynarlar.

Çalgısız Oyunlar: Oyunculardan biri veya birkaçı, birlikte bir mani veya türkü söyleyerek oyunu başlatır. Bir kıta türküden sonra halayın tamamı veya bir kısmı türküyü tekrar eder. Türkünün diğer grup tarafından tekrar edilmesine çevirme, çevirmeli olarak söylenen oyun türkülerine de denir. Ağırdan başlayan türküler gittikçe hareketlenir. Buna bağlı olarak da oyunlar hareket kazanır.

Çalgılı oyunlarda baş çalgı davul ve zurnadır. Davul ve zurna, özellikle düğünlerin vazgeçilmez çalgılarıdır. Bunların dışında mey, tef ve bağlama gibi enstrümanlar da kullanılır. Bu oyunlarda da ağırdan başlanan oyun giderek hız kazanır. Oynanan oyunların birçoğunun hikâyesi bulunur. Yapılan her figür farklı bir duygunun ifadesidir. Erkek figürleri daha sert bayanların ise daha naziktir.

Tekli, ikili ve üçlü oyunlarda erkekler kartal bayanlar ise güvercini temsil ederler. Erkekler kollarını yanlara doğru tam açar ve yukarıya doğru kaldırırken heybetli bir kartalı andırır. Bayanlar ise kollarını dirseklerinden kırar, ellerini hiçbir zaman omuz hizasından yukarı geçirmezler ve oyun alanında adeta bir güvercin gibi süzülürler. Bugün bilinen 100'e yakın halk oyunu bulunan ilimizde bu oyunlar: oda oyunları, çiftli-ikili oyunlar, temsili oyunlar ve barlar olmak üzere 4 gruba ayrılırlar. Bunlar:

Oda Oyunları : Kapalı alanlarda el davulu, zilsiz def, mey ve saz gibi enstrümanlar eşliğinde oynanır. Türkmen vatandaşlarımızın oynadığı "semah"lar da bu gruptadır. En önemlileri; karabağ, ağır terekeme, on dört ve taşkırandır.

Çiftli-İkili Oyunlar : Davul ve zurna eşliğinde geniş alanlarda oynanır. En önemlileri:Şeyh Şamil,hançer barı, karadonlu ve beş açılandır.

Temsili Oyunlar : Yöresel enstrümanlar, esprili sözlerle dolu türküler

Barlar : Barlar bazen sadece erkekler bazen sadece bayanlar tarafından oynanır.Bazen de karışık (alaca bar) oynanır. Bir barda en az beş kişi bulunur. Bunlara "bar başı, koltuk, orta, orta yanı ve pöçük oyuncusu" denir. Barlarda oyuncular tam veya yarım daire şeklinde hizalanır. Oyun yönü "ters bar" hariç soldan sağa doğrudur. Birkaç oyun dışında bütün oyunlar; üç adım ileri, üç adım geri atılarak oynanır.

Üretildiği yere göre yün, pamuk veya ipek iplikten dokunan bir yaygı olan halı , ilk olarak Orta Asya ve Batı Asya'da geliştirilmiştir. İlk zamanlarda bir yer yapısı olan halı, daha sonra özellikle doğuda bir süs eşyası olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Çadır kapısı, yer sergisi, masa örtüsü, sedir örtüsü, gölgelik ve duvar halısı olarak insanların farklı ihtiyaçlarına cevap vermiştir.

Türk kültürünün de önemli bir parçası olan halı, Anadolu'nun her köşesinde dokunmakta, her yöre kendine has desenlere kendi duygularını katarak bu mirası gelecek nesillere aktarmaktadır. Türklerin dört parçadan oluşan halı takımına "deste" denilmektedir. Bu parçalardan biri ortaya (meyane), ikisi onun kenarlarına (kenare), birisi de pencere kenarına (serendaz) serilirdi.

Halıcılığın en çok geliştiği bölgeler; Türkistan, Kafkasya, Anadolu, İran, Mısır, Çin, ve Avrupa'dır. Halı çeşitleri içinde en çok rağbet görenleri Kafkas, İran, Çin ve İspanyol halılarıdır. Halının kalitesi düğüm sayısına göre ölçülür. Düğüm sayısının fazlalığı halının kalitesini de artırır. İpliğin çözgülere düğümleme şekillerine göre farklı isimler alan düğümün en eskisi "Türk" yada "Gördes düğümü"dür. Bu düğüm Kafkas ve Anadolu halılarının dokunmasında kullanılmaktadır.

Dokumada kullanılan yün, ipek ve pamuk ipliklerinin renklendirilmesinde de 19. yy öncesinde doğal yöntemler kullanılmıştır. Doğal boyalar yöreye göre bazen çivit, sumak, katırtırnağı, çivitotu, ağaç kabuğu ve yaprağı gibi bitkilerden bazen minerallerden bazen de böcek veya yumuşakça türü hayvanlardan elde edilmiştir.

Her ulus dokuduğu halıya kendi kültür öğelerini taşıyan figürleri işlemiştir. Halının süslemesinde kullanılan bu figürler geometrik, stilize ve doğalcı olarak üç kısma ayrılmıştır. Geometrik figürler arasında çokgen, yıldız ve haç; stilize figürler arasında karmaşık kıvrık dallar, palmiye desenleri ve küf yazısı; doğalcı öğelerde ise servi ağacı, çiçek açmış meyve ağacı, söğüt ağacı, kuşlar, yaban hayvanları ve Çin ejderleri en çok görülenleridir.

Kafkasya'da çok yaygın olan halıcılık ilk önce İran etkisinde kalmışsa da daha sonra yerel öğelerin yorumlanmasıyla özgün bir Kafkas usulü oluşmuştur . Bu halılarda kullanılan motiflerin başında dört ayaklı hayvan figürleri, geometrik şekiller ve ejder figürleri gelir.

Tarihi ve kültürel değerler açısından oldukça zengin bir mirasa sahip olan ilimizde de halıcılık oldukça yaygındır. Yöre kadınları, tarih boyunca evlerindeki tezgahlarda dokudukları halılarla bu kültürü günümüze kadar taşımışlardır. Yörede dokunan halılarda Kafkas-Osmanlı-Türk sentezinin izleri görülmektedir. Selçuklu halı sanatının hayvan ve bitki motifleri, Osmanlının geometrik ve dinsel motifleri en çok kullanılan figürlerdir. Halı dokuyan genç kızlarımız, dokudukları halılara yeni renkler ve desenler katarak duygularını dile getirirler. Yörede bulunan her ailenin kendine has özel desenleri olup halılarda kullanılan her motif ve renk ayrı bir duygunun ifadesidir. Kadınlarımızın el emeği göz nuru olan yöresel Kafkas halılarında nilüfer çiçeği mutluluğu, daire sonsuzluğu anlatırken, beyaz saflığı, siyah hata ve yanlışlıkları, kırmızı hareket ve din sevgisini, sarı kötülük ve üzüntüyü, mavi ise güç ve doğruluğu

pazarlanmasında sıkıntılar yaşandığı için Sümer Holding ile görüşülerek halıların Sümer Holding tarafından pazarlanması konusunda anlaşmıştır.

Göçebe kavimlerin en önemli yaygılarından olan kilim; Orta Asya , Balkanlar ve Anadolu'ya özgü bir dokumadır.Halıdan farklı olarak yüzey ipliklerinin tek tek ilmekleri kesilerek değil , ipliklerin çözümlerinin arasından sürekli olarak geçirilmesiyle oluşur. Örülen kilimin yüzeyi düz bir görünüm kazanır ve iki yüzeyi arasında fark bulunmaz. Anadolu'nun daha çok orta, batı ve doğu bölümünde dokunan kilim, bulunduğu yörenin özelliklerini taşır.

Dokuma tekniği bakımından geometrik figürlerinin işlenmesine elverişli olan kilimde en çok görülen desenler; kuş, boynuz, kaz ayağı, güneş, çiçek, ırmak, dağ gibi doğadan ve insan yaşamından alınmış öğelerdir.

İlimizde kilim dokumacılığı az da olsa devam etmektedir. Yöre insanı kilimlerinde tamamen kendine özgü yöntemlerle elde ettiği boyaları kullanmaktadır. Kadınlarımız gazel adını verdiği bitki kökünü kaynatarak kahverengi, evelik kökünden kırmızı, samanı kaynatarak sarı, mantı suyuna attığı paslı demirlerin pasını attıktan sonra gazel kökünü de katarak siyah rengi elde etmiştir.

Güzel bir renk armonisine sahip olan kilimlerimiz sadece renge değil kalite ve desen zenginliğiyle de mükemmel bir dokumacılık örneğine sahiptir.

Kilim tezgahı yere paralel şekildedir. 6 m²'lik bir kilim tek kişi tarafından 75-80 günde tamamlanmaktadır. En güzel kilim örnekleri Göle, Çıldır ve Damal ilçelerimizde bulunmakta olup köylerimizde 100-150 yıllık antika değerindeki kilimlerle karşılaşmak mümkündür.

Yöremizde; daha çok eski dönemlerde kullanılan yaygı çeşitlerinden birisi de hasırdır. Kurumuş sazlıktan yapılan ve herhangi bir maliyeti de bulunmayan hasırlar, dokunmasının kolay olması nedeniyle halk arasında tercih edilen bir yaygıdır.

Hasır sulu alanlardaki sazlıklardan toplanan sazlardan yapılır. Bunlara "cil" toplanmasına da "Cil Çekme" denir. Bu işler genelde kadınlar tarafından yapılır. Toplanan ciller önce kurutulur ve kurutulduktan sonra bir kısmı ılık suda nemlendirilerek örülüp kalın ve uzun ip haline getirilir. İp haline getirilen ciller hasır tezgahlarında dikey biçimde gerilir. Kalan ciller de yine nemlendirilerek bu iplerin bir altından bir üstünden geçirilerek hasır haline getirilir. Hasırlar bazen sade bazen de desen verilerek yapılır.

Hasır; rutubeti ve havayı geçirmeme özelliğine de sahiptir. Eski dönemlerde yer ve

Keçe; yün, kıl veya pamuğun ıslatıldıktan sonra dövülerek liflerinin birbirine kaynaştırılmasıyla elde edilir. Keçe bazen örtü, sergi ve çadır olarak bazen de giysi yapımında kullanılırdı.

Keçeciliğin yaygın olduğu yörelerin başında Orta Asya gelmektedir. Göçebe Orta Asya Türklerinin yaşamında önemli bir yer tutar. Çok eski dönemlerde, buralarda yapıldığı bilinmektedir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte keçecilik de bir zanaat haline gelmiştir. Anadolu Selçukluları döneminde, Ahilik örgütü içinde yer alan esnaf loncaları arasında keçecilik de vardır. Keçeci kalfalar, yıllar süren çalışmalarla kendilerini yetiştirdikten sonra dükkan açma hakkını kazanırlardı.

Yöremizde hayvancılığın yaygın olması özellikle de eski dönemlerde küçükbaş hayvan sayısının fazlalığı, keçeciliğin gelişmesine neden olmuştur. Bazı köylerimizde geleneksel yöntemlerle az da olsa hâlâ yapılmaktadır.

Keçe yapımı için öncelikle koyunların sırtından kesilen yünler suda ıslatılıp yıkanır ve temizlenir. Temizlenen yün elde tiftiklendikten sonra yaylarla lif haline getirilir. Yere serilen çadırın üzerine büyük bir bez serildikten sonra nemlendirilen yünler bu bezin üzerine yayılır. Yün yayılırken keçe ustası tarafından renklendirilmiş yünlerle desen oluşturulur. Daha sonra bezin uçları yünün üzerine katlanır ve içine uzun bir ağaç konularak çadırla birlikte rulo haline getirilir. Yün liflerinin iç içe kaynaması için rulo belirli aralıklarla sıcak suyla ıslatılarak insanlar tarafından tekmelenir. Rulo, keçe haline getirilinceye kadar bu işlem sürdürülür. Hazır hale gelen keçe sıcak su dökülerek çıkarılır.

Keçe yapımı halk arasında bir şenlik haline getirilmiştir. Köy halkı keçe yapılan evde toplanır ve ev halkı tarafından hazırlanan yiyecekler gelenlere ikram edilir. İkramlar bişi , katmer, feselli ,mafiş, gevrek gibi hamurdan yapılan yöresel yiyeceklerdir.

Damal ilçemiz ve yöresi, Orta Asya'dan Avrupa'ya göç eden Türk boylarının geçiş güzergahında bulunan bir yerleşim alanıdır. Yöre halkı "Türkmen" olup günümüze kadar kendi gelenek ve göreneklerini korumuşlardır. Bu yörenin en önemli özelliklerinden biri, yörede yaşayan kadınların Orta Asya Oğuz Türkleri'nin kıyafetlerini kullanmalarındır. Bu kıyafetler; üç etek, önlük, gömlek, şalvar, yelek, cepken, göğüslük, tor, fes, takke ve kolçak gibi parçalardan oluşur.

Günümüzde de kullanılan bu kıyafetler giyinenin yaşına, sosyal durumuna ve ekonomik gücüne göre değişiklik gösterir. Örneğin bu kıyafetin bir parçası olan göğüslüğün koyu renkli kumaştan yapılanını yaşlı kadınlar ve dul kadınlar, tamamen boncuktan yapılanını ise genç kadınlar giyer. Genç, evli, çocuklu , dul ve oğlu askere

Edebi kültürümüzün yapı taşlarından biride "Âşık Edebiyatı"dır. Tarihimizin sosyal ve kültürel olaylarını günümüze taşımada en önemli araçlardan biri olan âşıklık geleneği aslında islamiyet öncesi ozanlık geleneğinin bir devamıdır. Ozanlar kopuz eşliğinde söyledikleri şiirlerle yaşadıkları toplumun duygu ve düşüncelerini dile getirmişlerdir. Tarihi olayları şiirlerine konu etmişlerdir. Ozanlar, kopuz çalıp şiir söylemelerinin yanında büyücülük, oyunculuk, hekimlik gibi işler de yaparak çevrelerine yardımcı olmuşlardır. 15.y.y.da İslamiyet'in de etkisi ile ozanların yerini, saz çalıp türkü ve şiir söyleyen âşıklar almıştır.Asırlar boyunca Anadolu'da sayısız saz şairi ve âşık yetişmiştir. Bunlar halkın geleneklerini ve göreneklerini, acılarını, mutluluklarını konu alan sayısız eser bırakmıştır. Halk şiirine bugün bile merak ve ilgi duyulmasının sebebi, halkın içinden gelen insanlar tarafından halkın duygularının dile getirilmesidir.

Âşıklar şiirlerini koşma, yedekli koşma, şiçilleme, semai, destan ve divani tarzlarında söylemiştir. Hece ölçüsü ile yazdıkları şiirlerinde nazım birimi dördürlüktür. En çok kullandıkları hece kalıpları 7 -8-11 ve 15 tir.

Anadolu'da âşıklık geleneğinin en yaygın olduğu coğrafya Kars-Ardahan-Erzurum yöresidir. İlimizde bu geleneğin en önemli temsilcileri Âşık Şenlik, Âşık Zülali ve Âşık Mazlumi'dir.

AŞIK MAZLUMİ: Ardahan'ın Hanak ilçesinde dünyaya gelen ve asıl adı Ahmet olan Âşık Mazlumi'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1855-1922 tarihleri arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. İlk tahsilini Ortahanak'ta yaptıktan sonra bu yörenin kültür merkezi olan Ahıska'ya giderek medrese eğitimi almıştır. Daha sonra memleketi Ortahanak'a gelerek burada imamlık yapmıştır.

Saz çalmayı bilmediği için şiirlerini irticalen söylemiştir. Ancak kendi el yazısı ile yazdığı şiirlerini topladığı defteri kaybolduğu için birçok şiiri günümüze ulaşmamıştır.

Bölgenin Ruslar tarafından işgal edildiği dönemlerde yaşayan Mazlumi, bu dönemdeki esaret ve zulümleri şiirlerinde dile getirmiş, yöre halkına önderlik etmiştir. Yaşadığı dönemin sosyal ve siyasi olaylarına kayıtsız kalmayan, halkını bilinçlendirmeyi kendine görev edinmiş vatansever bir şairdir.

Şiirlerinde vatan, millet, din, aşk ve hayat temaları, ağırlıkla işlenen konulardır. Şiirlerinde ağır bir dil kullanmamış, duygularını sade halk dili ile ifade etmiştir.

Şairin dünyevi güzellikler peşinde koşan Gönül ile onu mantıklı olmaya çağıran Akıl arasındaki çatışmayı dile aldığı ve sonunda aklın galip geldiği "Akıl ile Gönül Destanı"ndaki birkaç dördlük şöyledir:

AŞIK ŞENLİK : Âşık Şenlik, 1850 yılında Çıldır ilçesinin Suhara (Yakınsu) köyünde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Hasan'dır. Babası, Kadırgiller'den Molla Kadir'dir. Çiftçilikle uğraşan orta halli bir köylüdür. Annesi Zeliha Hanım okuma yazma bilen, zeki görgülü ve bilgili bir kadındır.

Hasan, yöredeki her çocuk gibi Âşık Meclislerinde destan ve cenk hikayeleri dinlemeye meraklıydı. Her akşam babası ile birlikte Âşık Meclislerine gider; cenk, destan veya şehit menkıbeleri dinlerdi.

Bir av tutkunu olan Hasan, on dört yaşına geldiğinde ava gider ve iki gün boyunca orada uyuya kalır. Uyandıığında "Âşık Şenlik" mahlası ile söylediği ilk şiirinde şairlik kudretini bulduğunu, rüyasında Allah'ın cemalini gördüğünü ve kudretinden ders alarak Arapça, Farsça, İbranice dillerini öğrendiğini söyler.

Âşık Şenlik ne bir medrese eğitimi görmüştür ne de bir hocadan ders almıştır. Ancak üstün zekası ve keskin hafızası sayesinde elde ettiği bilgilerle bu açığı gidermiştir. Ahılkelekli Âşık Nuri'den saz çalmasını öğrenen Şenlik'in ünü hızla yayılmıştır.

1913 yılında davet edildiği Revan'da, Revan Hanlarının ünlü âşıkları ile karşılaşır ve onlardan üstün gelir. Bunun üzerine âşıkları yenilen ve kendi itibarları azalan Revan Hanları, Âşık Şenlik'in yemeğine zehir koyarlar. Revan'da hastalanan Şenlik Çıldır'a gelirken Arpaçay'ın Dalaver Köyünde ölür, cenazesi Suhara'ya getirilerek burada toprağa verilir.

Âşıklık geleneğinin önde gelen ustalarından biri olan Âşık Şenlik, yaşamı boyunca birçok çırak yetiştirmiş ve kendisinden sonra gelen âşıkları da etkilemiştir. Yaşadığı dönem itibari ile Rus işgalini gören, göç ve felaketslere tanık olan Şenlik'in edebi kişiliği bu olayların bıraktığı duygularla şekillenmiştir. Âşık Şenlik; divani, koşma, yedekli koşma, tecnis, şeki/sicilleme, destan, türkü ve bayati gibi halk şiirleri türünde eserler vermiştir.

ÂŞIK ZÜLALİ : Âşık Zülali, 1873 yılında Posof'un Suskap köyünde doğmuştur. Asıl adı Yusuf Kökten'dir. İlk tahsilini köyünde yapmış medreseyi ise Digor'da tamamlamıştır. Kültürlü bir zat olan dedesinin onun eğitiminde önemli etkileri olmuştur. Âşık Zülali, İstanbul'da müderris olan ağabeyinin yanına giderek orada medrese eğitimine devam etmiş ve Arapça-Farsça öğrenmiştir.

On iki yaşındayken gördüğü iki rüya ile bade içmiş ve halk âşığı olmuştur. Bu tarihten sonra "Zülali" mahlası ile şiirler söylemeye başlamıştır. 1893 yılında Bursa'ya giderek Posof ve Artvinli 93 muhacirlerini ziyaret etmiş ve orada Hamidiye Ziraat Mektebi'ne girerek üç sene okumuştur. 1896 yılında bir hastalık sebebi ile Posof'a dönmüş ve

Mayıs 8, 2007

Sennur Sezer / sezer@evrensel.net

Bilmem hiç dinlediniz mi, Sony (Türkiye) Müzik ve Sanat A.Ş. “Seferberlik ve Yemen Türküleri ” adlı bir CD yayımlamış. Biraz dinleyince bu çalışmada kimlerin emeği var diye meraklandım. Kapakta bir radyo resmi var yalnızca. Kapaktaki üst başlık: Bağlama Takımı’ndan Türküler ve Oyun Havaları 1, altta yalnızca Seferberlik ve Yemen Türküleri adı.

CD’nin iç kapağında çalışmanın açıklaması olarak özetle şu bilgiler yer alıyor: “Bağlama Takımı,1950’li yıllarda, merhum Muzaffer Sarısözen’in kurduğu, yalnızca bağlama çalanlardan oluşan, saz çalanların türküyü de söyledikleri bir grubun adıymış. Önce Ankara sonra İstanbul radyosunda çalan bu müzikçi arkadaşlar, repertuarlarına her yörenin tipik ezgilerini, ender söylenen türkülerini, eski ustaların yapıtlarını almakla tanınmış. Bir grup bağlama sanatçısı da bu örnekten yola çıkarak saz, ses ve gönül birliği yapıp, benzer bir repertuar anlayışıyla, yurdun çeşitli yörelerinden derlenmiş türkülerini otantik biçimde çalmak, böylece eski ustaların unutulmamasını sağlamak üzere yola çıkmış, Seferberlik ve Yemen Türküleri Bağlama Takımı’nın ilk çalışmasıymış”. Ömer Akpınar imzalı bu bilgi beni radyo günlerine götürüverdi. Erzurum’dan Trabzon’a Birinci Dünya Savaşı’nın acılarını dile getiren bu türkülerin nasıl savaş karşıtı bir hava taşıdığını farkedip etmediğimizi düşündüm. Trabzon’un işgaliyle yollara düşenlerin yaktığı türküde yurtsuz kalış yinelenir: ”Muhacirlik büktü belimi.”

Aynı yılları anlatan bir Bayburt türküsünde, savaşın bozacağı düzen anlatılır önce:

“Bir sandığım vardır sırmadan telden / Bir çift yavrum vardır tomurcuk gülden / Nasıl ayrılayım gül yüzlü yarden”.

Sonra durumu kendi kendisiyle tartışır türküyü yakan:

“İşte böyle böyle hal deli gönül İster ağla ister gül deli gönül”

Direnmek, savaşmak kaçınılmazdır... Özellikle işgale karşı durmak gerekmektedir: “Bir yanım Erzincan vermem Bayburd’u / Yıkılsın düşmanın tacıyla yurdu”

Bağrı yaralı askerler

Savaşın anlatımı tü

Birinci Dünya Savaşı'nın acıları, savaşı katılanlar kadar arkada kalanlarca da dile getirilmiştir. Ben hep düğüne gider gibi savaşı giden kardeşine, oğluna, kocasına çıkışan

Arabadakilere “Neden bu çocuğu almıyorsunuz ?” diye sorar. Arabadakiler, kendi çocuklarına bakamadıklarını, tanımadıkları bir çocuğu alamayacaklarını anlatırlar. Mustafa Kemal’in kimi fotoğraflarında yerel Doğu kılığıyla yanında duran çocuktur bu.

Savaş, hele sınır ötesi savaş en çok karşı çıkılması gereken bir yıkım. Irak’a Memetçik’i göndermeye çalışanlar, “Asker ettiler beni, kıdemli çavuş / Kore dağlarında oldum ben bir kuş / Uçun kuşlar uçun İzmir’e doğru”yu dinlememişlerdir. Dinleseler de anlamamışlar.

www.evrensel.net/03/09/13/kultur.html

Yazı kategorisi: Ağıt, Türkü

Bu gelen nahır mıdır, Ay maral maral maral
Saran tahlıl mıdır, Kız mısın gelin maral
Dediler yarın gelir, Ay maral maral maral
Menzili yakın mıdır, kız mısın gelin maral

Bu dağda maral gezer, Ay maral maral maral
Telini tarar gezer, kız mısın gelin maral
Dağ bizim maral bizim, Ay maral maral maral
Avcı burda ne gezer, kız mısın gelin maral

GÖLELİ GELİN

Hele sen Göle'nin neyini gördün
Altmış kız gelinin boyunu gördün
Sürüden ayrılan koyunu gördün

Göle'li gelin, elleri kınalı gelin
Göle'li gelin edalı gelin
Kaşları gözleri sürmeli gelin

On parmağın onu birden kınalı gelin
Göle'nin dağları, bağı meşeli
İçlerinde biter, gül menevşe
Yardan ayrılması çetin bişedir.

Göle'li gelin edalı gelin
Kaşları gözleri sürmeli gelin

On parmağın onu birden kınalı gelin
İçlerine girsem ne derler
Sevmedikleriyle alay ederler,

Göle'li gelin edalı gelin
Kaşları gözleri sürmeli gelin

Göle'nin dağlan, kardan geçilmez
Soğuktur suları bir tas içilmez

Göle'li gelin edalı gelin
On parmağı birden kınalı gelin.

ÇAYDA ÇINAR AĞACI (TELLO)

Çayda çınar ağacı tello
Çift gezer iki bacı tello
Büyüğü hele mele tello
Küçüğü can ilacı tello

Hop tello can tello can tello
Yaktın beni suna can tello

Suda balık yan gider tello
Açma yaram kan gider tello
Buna tabib neylesin tello
Ecel gelmiş can gider tello

Hop tello can tello can tello
Yaktın beni suna can tello

Arpa çayın kenarı tello
Aktı söndü feneri tello

Ben bu derdi çekemem tello
Bölüşek yari yari tello

Hop tello can tello can tello
Yaktın beni suna can tello

ARDAHAN

Nasıl Metedeyim Ardahan seni
Düz ovan geniş, gezmek isterim
Bahar gelince çayır çimen açılır
Sanki gül bahçesi, türlü çiçek açılır.

Yağ peynirinden, Anadolu geçinir.
Malı koyunları sürü sürü geliyor
Yaylan senindir, gönül eğliyor
Kız gelinin halay tutmuş oynuyor

Dadalar sabaş söylüyor, davulcu vuruyor
Yayla suyun serin akıyor, neşe saçıyor
Nuri bu sözleri, böyle söyledi.
Gezdi dağı, bucağı gönül eğledi.

TOYUĞUM

Benim toyuğum ağdı balam
Derisi dolu yağdı balam
Dün bu zaman sağdı balam
Seni yanaşın toyuğu tutan
Oğlanasan toyuğu çalan

Benim toyuğum çil çildi
Kanatları tel tel idi.
Toyuğ değil bir fil idi.
Seni yanaşın toyuğu tutan.
Oğlanasan toyuğu çalan.

Zübeyde hala çıhdı dama
Bir sağa bahdı bir de sola
Toyuğu tuttu attı dama
Adlanasan toyuğu tutan.
Oğlanasan toyuğu çalan.

AĞITLAR

1915 ARDAHAN AĞITI

Ardahan'ı dağıttılar
Onbin altın nakd ettiler
Bazıları kaçtı gece,
Kimi zehir diller içe,
Nazlı nazlı kız gelini,
Tipiler tuttu yolunu,
Camii, mescid doldu şivan
Kırdı nafi "Agop" "İvan"
Kırdılar bütün erleri,
Soldu açılmış gülleri
Beylerini çağırtdılar
Yandı gūnahtan Ardahan
Yandı fizahtan Ardahan
Karlı dağlar açtı gece
Ne günler gördün Ardahan
Hani şenliğin Ardahan
Kazaklar büktü belini

Kız, gelin hani Ardahan
Yetim meskeni Ardahan
Orda kuruldu bir divan,
Hani zenginlerin Ardahan
Misafir seven Ardahan
Kazakları görüp sizler,
Neler gördün sen Ardahan
Oldun hep viran Ardahan

Yazı kategorisi: [Ağıt](#), [Türkü](#) | [» yorum bırak](#);

[Ağıtlar](#)

Mayıs 7, 2007

<http://faldaca.net/Kulturumuz/agitlar%C4%B1m%C4%B1z.htm>

Yazı kategorisi: [Ağıt](#) | [» yorum bırak](#);

[Çiçekdağı](#)

Mayıs 7, 2007

İlçemizde yöresel olarak en çok; etli Kürt pilavı, bulama, tarhana çorbası, mantı, madımak, halise, erişte, onaşı, gabul (guymak) çoban aşısı, arabaşısı, kavurma, kesme çorbası yemekleri ile saçkiran, kömbe, kete, katmer, sirkeli içli katmer, tereyağlı nan, mayalı çörek hamur işlerinin yanında tatlı olarak baklava, kaburgalı siyah üzüm, üzümlü, kadayıf, hoşaf, sütlaç, un helvası, fındıklı ve cevizli tereyağlı incir dolması, aşure, tereyağlı kayısı kavurması yapılmaktadır. Cenazelerde kadınlar tarafından o anki duygularla ağıtlar söylenir. İlçemizin bazı köylerinde cenaze evlerinde veya yakınlarında taziyeye gelen kişilere etli bulgur pilavı, yoğurt çorbası, üzümlü ikram edilir. Bu gelenek yüzyıllardır devam etmektedir.

Yazı kategorisi: [Ağıt](#), [Yemek](#) | [» yorum bırak](#);

[Çiçekdağ Ağıtları](#)

Mayıs 7, 2007

AĞITLAR

Kars`ta Ermeniler tarafından öldürülen asker Nasır için yakılan ağıt.(Çopraşık köyü)

Nasırım Nasırım yadigar çavuş
Ermeni geliyor şu yanna savuş
Anam oğlu istihamcı kendin şaşırır
Alaman kızları yara bişirir
Yaz gününde sinek konar yarana

Askerde iken ölen İsmet için annesinin yakmış olduğu ağıt.(Çopraşık köyü)

Yüsamiş hastanen pecesi
Yudumu ola İstanbulun hocası
Onikinci ayın onbeş gecesi
Sürmeli İsmet teslim etmiş canını

Çopraşığın suyu bulanık akar
Gecikti mektubun gelinin çıkar
Üç tene bacın yoluna bakar
Felek gurbet ilde koman ölümü

Kayısı dikili kapısı kitli
Emmimin oğlu canımdan tatlı
Memmette ismete karşı gidecek
Terkisi oğlanlı altı arabalı

Köyde ermiş olduğu söylenen Arap hocanın askerde ölen oğlu için kızı Meryem tarafından söylenen ağıt.

Engurun ovası var düzü var.
Kucakta Mulla'nın kırklı kızı var
Tohlu toplayacak tüccar kardeşim
Bir atınan bir habede gözü var.

Engurun ırakta Topahlı yakın
Babamın uşağı nazerden sahin
Öldü demeye allahtan korkun
Yeni geldi onüç günlük kağıdı
Topahlıya imam dursun saati

Büyük Teflek köyünden Emrullah Kağ Akdağı na yaylaya giderken yolda vefa eder onun için yakılan ağıt.

Emrullahım oğul balım
Kayfesi tunanın seli
Dul mu kaldı gelin yari
Kalk kardaş sılamıza gidelim.

Eşkiya Hasan Ağa için söylen

Benim eşkıyamda bir belli ağa
Kutmu yüzlü hep yükteki yatağı

Büyük Teflekten saraç oğullarından genç yaşta ölen Topal Hoca için yakılan ağıt

Hamde deli gönül hamde
Gasav etme durur gamde
Dayım oğlunun itleri
uluşuyor ıssıs kömde

Irızam davar guder yeleçte
Haşim'im halayda Memet güleşte
İstanbul elinde belli goğuştta
Yaranı emlette gel dayım oğlu

Kırata vururlar bi koca kaltah
Çok mu ağlamışsım dillerim pelteh
Evine gel dayım oğlu evine
Irızam baş çobanda gaynı çeltek.